

INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ (Edif.).
Sant Feliu de Guíxols, 2006. Núm. 25, p. 185 a 224.
ISBN: 84-921668-1-2 ISSN: 1130-8524

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE DES DE LA FI DEL SEGLE XVIII A LA FI DEL SEGLE XX

JOAN MOLLA I CALLÍS, ESTHER LOAISA I DALMAU

RESUM: La pagesia Calongina, a final del segle XVIII, va viure uns anys esplèndids, va simultanejar l'augment, transformació i la comercialització dels seus productes amb altres feines complementàries com les que estan relacionades amb el glaç, el rocall de les rieres o amb el tèxtil. Però a Calonge ja hi havia més artesans i comerciants que pagesos. Dos segles més tard, els descendents d'aquelles famílies pageses encara conserven molts trets. Entre ells, el fet de vendre els seus productes directament als clients o bé als propis masos o al mercat. Són una petita minoria, encara rural, amenaçada d'absorció al món urbà i substitució per l'empresariat agroalimentari. Aquest lligam entre passat, present i futur fonamenta la proposta de declaració d'un conjunt de masos Bé Cultural d'Interès Nacional, en la categoria de Zona d'Interès Etnològic.

PARAULES CLAU: Món rural, pagesia, etnologia.

1. LA HISTÒRIA I GEOGRAFIA AGRÀRIES DE CALONGE

Compta amb anteriors articles publicats, el bàsic per l'inoblidable mestre Pere Caner⁽¹⁾ (fotografia 1), i un quart de segle després parcialment completat per nosaltres en aquesta sèrie d'Estudis del Baix Empordà, amb una visió global des del Cadastre de 1734 fins el 1999,⁽²⁾ i també bussejant en un tema concret: la vitivinicultura a la conca de la riera del Tinar

(1) CANER, Pere (1972-73): *Les masies de Calonge*, Annals de l'Institut d'Estudis Girolins, pàg. 315-345 del volum XXI.

(2) MOLLA, Joan (2000): *Tres fites a la història agrària de Calonge: 1734, 1882 i 1970*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 19, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 179-204.

Fotografia 1: Casa del carrer Major de Calonge, amb llinda 1641, on nasqué Pere Caner

des de l'amillament de 1859 fins el 1996.⁽³⁾ Amb vista a una millor comprensió del present article, oferim al final un annex per a un ràpid recordatori de coneguts tombants en la història agrària de Calonge.

Gràcies a un lent però coordinat avanç en la investigació durant aquests últims anys, impulsat des de l'Arxiu Històric Municipal de Calonge,⁽⁴⁾ s'han publicat noves facetes del passat de la localitat, algunes amb directa incidència en la seva història i geografia agràries: vil·la romana del Collet de Sant Antoni,⁽⁵⁾ i al mateix paratge el medieval monestir de Santa

(3) MOLLA, Joan i BAUTISTA, Jordi (1998): *La vinya i el vi a la Conca de la Riera del Tinar (Calonge)*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 17, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 191-220.

(4) El Butlletí Oficial de la Província de Girona núm. 96, de 18 de maig de 2001, pàg. 20-26, publica el *Reglament del Servei d'Arxiu municipal de Calonge*. La documentació s'estructurarà en dos dipòsits diferenciats: l'històric i l'administratiu (article 12). Pel caràcter cultural de la documentació que custodia, el Servei, a més de les activitats pròpies, estarà obert a col·laborar amb iniciatives d'altres entitats (article 83). L'arxivera municipal Na Montserrat Pérez impulsa una Taula Arxiu Històric, C.E.C. Colònic i Ateneu Popular de Calonge, oberta a altres entitats i investigadors locals.

(5) NOLLA, Josep Maria; SANTAMARIA, Paula; i SUREDA, Marc; (2002): *Excavacions arqueològiques al Collet de Sant Antoni de Calonge*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 21, Sant Feliu de Guíxols. Pàg. 87-112. Posteriorment, aquest equip de la Universitat de Girona ha descobert i excavat <<la terrisseria romana del Collet de Sant Antoni de Calonge>>, pàgines 193-200 del volum I de les setenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques Gironines, La Bisbal d'Empordà, 2004.

Fotografia 2: No queda res de l'antic paisatge rústec a Torre Valentina

Maria del Mar;⁽⁶⁾ a l'entorn de l'església de Sant Martí de Calonge, una cellera altmedieval;⁽⁷⁾ inventari de 1466 del Castell;⁽⁸⁾ mobiliari rural durant la segona meitat del segle XVIII;⁽⁹⁾ i renovada observació geogràfica des de Sant Antoni del transformador binomi turístic-urbanístic⁽¹⁰⁾ (fotografia 2).

Malgrat el seu estímul, no cal dir que són de la nostra exclusiva responsabilitat les revisions històriques i les reflexions geogràfiques i jurídiques apuntades durant el quinquenni 2001-2005 en diverses conferències pronunciades⁽¹¹⁾ i guiant itineraris per realçar el nostre patrimoni natural i cultural, que intentarem que siguin editats successivament per parts.

(6) SAMSÓ, Rosalia (2003): *Vincles del monestir de Santa Maria del Mar de Calonge amb el de Sant Daniel de Girona*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 22, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 121-140.

(7) AYMAR, Jaume (2001): *La Cellera de Sant Martí de Calonge i la consagració del 1423*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 20, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 49-64.

(8) VILAR, Maria (1998): *Inventari del castell de Calonge (1466)*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 17, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 79-90.

(9) QUER, Laura (2001): *Els Interiors de les cases de Calonge (1750-1800)*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 20, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 99-124.

(10) LOAISA DALMAU, Esther (2004): *La transformació territorial de Sant Antoni de Calonge pel turisme*, Estudis del Baix Empordà, Volum núm. 23, Sant Feliu de Guíxols, pàg. 199-228.

(11) Actes organitzats per l'Ateneu Popular de Calonge a la Sala Fontova, amb intervencions de Santi Navarrete, Antoni Illa, Joan Molla, Esther Loaisa i Miquel Àngel Díaz.

La primera mostra és el present article elaborat principalment d'acord amb documents clau i estadístiques no divulgats, fruit de les investigacions històrica, geogràfica i jurídica que s'han dut a terme recentment. El centrem en aquella pagesia de Calonge de fa dos llargs segles (cens de Floridablanca, de 1787), de la qual ens queda un singular llegat cultural per preservar i donar a conèixer, amenaçat des de l'últim terç del segle XX per un doble intent: absorció del món rural per l'urbà, i substitució de la pagesia per l'empresariat agroalimentari.

Recordem que Sant Antoni de Calonge sorgí també en el segle XVIII com a nucli marítim de població, amb construcció naval i port propis; des de l'edat antiga fins el segle XVII, només tenim localitzat el Collet, amb notícies de torre de defensa i de port baixmedievals. Temàtiques excloses d'aquest article, perquè mereixen un altre apartat, que confiem que vegi la llum més endavant.

2. L'AVENÇ DEL SEGLE XVIII

2.1 CENS DE 1787: MENYS PAGESOS QUE ARTESANS I COMERCIANTS

El segle XVIII, en conjunt, va ser per a Europa un segle revolucionari, un pas decisiu cap a la superació del vell ordre feudal. Des de mitjan segle XVIII va tenir lloc un augment sostingut de la població i, simultàniament, el començament d'un desenvolupament econòmic també sostingut llevat d'interrupcions episòdiques. La revolució industrial i la revolució política foren protagonitzades, respectivament, per Anglaterra i per França. Encara que ni una ni altra commogueren el Baix Empordà fins el segle XIX, el Cens de Floridablanca de 1787 ja denotava en les principals poblacions de la comarca (no així en pobles petits) aquesta estructura preindustrial.⁽¹²⁾

Aquest quadre (fig. 1) reflecteix el nombre d'unitats de producció censades en el 1787 (avui en diríem empreses petites o d'autònoms). Distingim entre les agropecuàries en una columna, i les del comerç i l'artesania en una altra columna; però no podem precisar quants treballadors contractaven unes i altres.

(12) IGLÉSIES, Josep: *El Cens del comte de Floridablanca. 1787. Part de Catalunya*, ho va editar amb dos volums (Fundació Salvador Vives, Barcelona, 1969-1970), estalviant als investigadors catalans haver d'anar a la Biblioteca de Palau, Madrid, on es conserva bona part del cens original, que va abastar tot Espanya. L'edició va precedida d'una breu introducció del mateix Josep Iglésies, i conté índexs. Encara que el text i quadre del §2 del present article són de la nostra exclusiva responsabilitat, hem tret dades principalment de les pàgines 48-55 del volum I de la citada obra, i de les 98-100, 111-112, 117, 132, 158 i 168 del seu volum II.

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE

<u>Municipi</u> (més de 1.500 h.)	<u>Habitants</u> <u>en 1.787</u>	<u>Pagesos</u> %	<u>Comerciants</u> <u>i artesans</u>
Sant Feliu de Guíxols	5.090	37 (8,0%)	425
La Bisbal de l'Empordà	2.643	22 (7,1%)	290
Torroella de Montgrí	2.582	69 (34,2%)	133
Palafrugell	2.377	41 (29,1%)	100
Calonge	1.817	25 (39,7%)	38
Begur	1.686	7 (6,0%)	110
Palamós	1.635	3 (1,9%)	158

Fig. 1: El Baix Empordà de 1787

Per explorar en el Calonge de la segona meitat de segle XVIII, disposem d'una mostra aleatòria, els 26 inventariats notariais *post mortem* localitzats i extractats per Laura Quer;⁽¹³⁾ i prescindint d'un sacerdot (ministeri no productiu), així com de dones i treballadors que no concretaren ofici, també ens expliciten que hi havia menys propietaris pagesos (46,2%) que de la resta d'activitats productives.

Retrocedim un segle i comparem, gràcies a un estudi inèdit⁽¹⁴⁾ sobre l'estructura professional de 1640-1725, tret de les actes de matrimoni d'aquest període, a la parròquia de Sant Martí de Calonge (fotografia 3), que presenta els següents percentatges per sectors d'activitat: gent del mar, 1,4%; comerç, 2,5%; transport, 3,9%; professions liberals, 4,3%; construcció, 7,2%; altres artesans, 9,4%; agricultura i ramaderia, 34,4%; i no qualificats, 36,9%. Hi havia bastant menys població, 822 habitants, segons el cens de 1719.

Com que els percentatges sobre estructura professional de cada època (una 1640-1725 i l'altra 1787) procedeixen de fonts diferents, resulta arriscat comparar-los, però, seguint per a ambdues fonts una sistemàtica similar, eliminem de la comparació professions liberals, gent del mar, i no qualificats, i, arrodonint, estimem que, si durant el període 1640-1725 els pagesos foren un 60%, i els artesans i comerciants un 40%, el

(13) Vegeu nota 9.

(14) PÉREZ, Montserrat: "La població calongina al segle XVIII", conferència 18-10-2002, sala Fontova, Calonge.

Fotografia 3: Abans de construir-se, a final del segle XVIII, l'actual església de Sant Martí de Calonge, n'hi havia una altra de romànica, amb entrada sota el campanar

1787 s'havien invertit els percentatges entre aquests sectors productius, i s'havia reduït la pagesia al 40%, davant del 60% de l'artesania més el comerç.

Cal depurar la metodologia seguida i obtenir percentatges més ajustats, i així matisar la nostra inicial visió històrica, però difícilment s'alterarà la següent conclusió: Calonge en els segles XVII-XVIII tenia un nodrit sector que no era camperol. És més, defensem la hipòtesi que aquest sector no camperol agafa cos progressivament a partir del mercat setmanal concedit per Jaume I el 1268.

Una altra observació important: a final del segle XVIII, intuïm una pagesia amb un pes superior al que apunten els precedents percentatges, sobre el conjunt de la economia calongina, perquè comunament pagesos i pageses exercien activitats complementàries a les estrictament agropecuàries, tal com veurem a continuació, tradició que encara es conserva ara per ara (infra §3).

2.2. RELATIU POTENCIAL ECONÒMIC

Des de 1780, gairebé tot Catalunya, sembla que la mà d'obra era insuficient per a treballs agrícoles i altres oficis, i escassejava el servei domèstic. Es produeix un alça de salaris, i immigració francesa.⁽¹⁵⁾ El 1787, Calonge disposava de 356 assalariats (312 jornalers i 44 criats).⁽¹⁶⁾

Als indrets costaners i a les planes, el sector agrari va viure canvis importants, la qual cosa no solament va permetre atendre les necessitats creixents de la població, sinó també dedicar els excedents a la venda. És a dir, es va passar d'una agricultura de subsistència a una agricultura comercial. En el set-cents, per la seva importància quantitativa, i pels excedents que va generar, cal parlar de la intensificació del conreu de la vinya.⁽¹⁷⁾

Per la nostra part, en l'anterior estudi sobre la pagesia de Calonge, ja publicat,⁽¹⁸⁾ donàrem notícia de tres factors positius: l'estabilització de tributs al rei, posterior al Cadastre de Patiño de 1734; el restabliment, aquell any, del mercat de Palamós, i la sentència d'un plet, amb la Concòr-

(15) ANFS, Gonzalo (1975): *El Antiguo Régimen: Los Borbones*, volum IV de la Història d'Espanya Alfaguara dirigida per Miquel Artola, Alianza Editorial, Madrid, pàgines 29-35 sobre la població de Catalunya.

(16) Vegeu nota 12.

(17) FERRER, Francesc (1993): *L'economia del set-cents a les comarques gironines*, Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Girona, 2a edició, pàg. 34-63.

(18) Vegeu nota 2.

dia de 1791, entre el duc de Sessa, el Comú i la Universitat de Calonge.⁽¹⁹⁾ Aquesta estipulava que no pagarien delmes (10%): aglans, suro, raïms de ceps, olives, galda i llana; que els reduïen a la vintena (5%) per cànem i lli, al quinçè (6,66%) per sardines, i al dotzè (8,33%) per la resta (cereals, llegums, etc.), excepte algunes regles especials.

A final del segle XVIII, quasi totes aquestes produccions agràries servien de matèria primera per obtenir sengles productes emblemàtics en aquella època: taps de suro, vins, olis i sabons, tintes, acabats tèxtils i farines.

Resseguint els citats inventaris *post mortem*, quasi tots els pagesos de Calonge, amb celler propi, transformaven la seva collita de raïm en vi, i alguns tenien el seu trull, per extreure oli de les seves collites d'olives, i probablement també transformaven (cobrant-lo) altres collites de camperols sense trull propi.

2.3 POUS DE GLAÇ A PROP DE LA RIERA DE ROMANYÀ

El planeta Terra ha sofert successius canvis climàtics. Així, en el nostre país la <<*Petita Edat del Gel*>> tingué lloc aproximadament entre 1430 i 1850, amb fred especialment intens durant el segle XVII. S'interrompé a mitjan segle XIX, per ser substituïda per una tendència a l'escalafament que, amb lleugeres oscil·lacions, persisteix fins a l'actualitat⁽²⁰⁾ (fotografia 4).

A Catalunya la gran època de consum de glaç natural es donà als segles XVII, XVIII i XIX. Fou una activitat d'un considerable pes en l'economia de moltes famílies d'àmbit rural. El sistema per conservar el gel havia estat el dels pous de glaç. Eren unes construccions fetes sota terra, on es guardava fins a l'estiu el gel que a l'hivern es formava en uns canals o basses properes.

A Calonge, ateses les persistents baixes temperatures hivernals a la riera de Romanyà s'instal·laren als seus costats pous de glaç. Un cra a prop del Pont Penjat.⁽²¹⁾

(19) En l'Arxiu Històric de Girona hem localitzat en tres llocs aquesta important Concòrdia, perquè fou firmada a Palamós el 13 de juny de 1791 davant els dos notaris de Calonge i inscrita en el Registre d'Hipoteques: a) Notari Josep Mató Geli, manual 1790-91, volum 148, folis 191-211, després de les firmes, hi ha una relació; b) Notari Ramon Sabater Vidal, manual 1790-92, volum 158, folis 77-88; i c) Registre d'Hipoteques de Girona, agafada raó el 24-6-1971, foli 482 del llibre 49, sense cap ulterior nota marginal; per tant, la Concòrdia seguí sense variacions (encara que va haver-hi interrupcions) fins a la definitiva abolició del règim feudal, a la primera meitat del segle XIX.

(20) CUADRAT, José Maria i PITA, Maria Fernanda, (1997): *Climatologia*, Ediciones Cátedra, Madrid, pág. 408.

(21) CANER, Pere (1981): *Fonts, ponts i pous de glaç de Calonge*, Estudis del Baix Empordà, volum núm. 1, Sant Feliu de Guíxols, pág. 138.

Fotografia 4: Molí d'en Lluís, a la riera de Romanyà, poc després de la riada d'octubre de 2005. El canvi climàtic ha estat palès, comparant-lo amb la fred dels segles XVII i XVIII, que permetia fabricar glaç a l'hivern

En el 1682 el Batlle General de Catalunya concedí al pagès Joan Paradedà, de Calonge, la facultat de construir en les seves terres de Cabanyes un pou per posar gel; i per fabricar aquest, valer-se de l'aigua de la riera de Romanyà, que passava per les citades terres; per a això, podia fer basses i el conductes necessaris, pagant un cens anual.⁽²²⁾

2.4. CONCESSIONS A PARTICULARS DEL ROCALL DE RIERES

Un dels elements ornamentals de les construccions més corrents en el segle XVIII fou el rocall (fragments despresos de les roques per l'acció de l'aigua), i els colors preferits, els grocs, ocres, blaus i els verds intensos. Anomenades rajoles valencianes, al compàs de la moda canviaren de color i característiques als segles XIX i XX.

El 1749 el Reial Patrimoni atorgà dues concessions per extreure <<azulejos>> a Calonge:⁽²³⁾

-al pagès Pere Vilar de sa Mutxada, la facultat de valer-se dels que es trobaven a Orient de la seva propietat (avui urbanització Mas Vilar de

(22) Arxiu de la Corona d'Aragó, secció "Reial Patrimoni, Batllia General", sèrie Establiment i Precaris (abans carpetes metàl·liques), avui caixa núm. 8.

(23) Ídem.

Fotografia 5: En aquest indret al segle XVIII es recollia rocall de la riera de Calonge per fer-ne rajoles valencianes

la Mutxada, (fotografia 5), que confinaven amb la riera de Calonge; i en els sorrals que es trobaven per la part del migdia a la vora del mar, per la finalitat que li convingués; pagant un cens anual;

-i a la vídua Na Maria Joana de Vilaplana, la facultat de valer-se dels <<azulejos>> de la riera de Calonge des de la Capella de Sant Nazari (destruïda en el segle XX) fins al mar, i dins de l'afluent riera de Font de Lleó (avui del Tinar); així com de les rajoles valencianes que hi havia al sorral de mar, davant de la propietat de la senyora Vilaplana, anomenada la Torre Valentina; pagant un cens anual; però aquesta concessió fou anul·lada pel Consell d'Hisenda el 1757.

2.5 L'ARTESANIA TÈXTIL I LES PAGESES FILADORES

Se sap que al 1633 a Calonge hi havia paraires.⁽²⁴⁾ Algun capellà de Sant Martí de Calonge va escriure en un llibre parroquial una nota posterior a 1680,⁽²⁵⁾ però sense data ni firma. En un dels paràgrafs, si actualitzem el català que si empra, diu: << els llibres d'òbits i baptismes daten de 1573, en quina època era la indústria principal teixir lli, cànem i lla-

(24) SALES, Núria (1989): *Història de Catalunya*, volum IV, Edicions 62, Barcelona, pàg. 172.

(25) Arxiu Parroquial de Calonge, nota del <<llibre de l'obra>> (fons destinat a la conservació de l'església del poble) començat el 1680.

na>>. Diversos documents de l'Edat Moderna revelen que va haver-hi sastres, des de Pere Fonolell el 1497.⁽²⁶⁾ La Concòrdia de 1791 eximí de delmes la galda i la llana, i reduí a la meitat els del cànem i el lli.

Encara durant la segona meitat del segle XVIII, per regla general, en els tallers artesans s'elaboraven matèries primeres que oferia el mercat local o comarcal, i el producte acabat trobava la seva demanda en els mateixos mercats. No obstant això, Calonge va tenir el seu propi port, i la proximitat dels de Palamós i Sant Feliu de Guíxols; aquest últim en aquell moment era el port més actiu del Baix Empordà.

A la Catalunya rural dels segles XVII i XVIII, els paraires es van erigir en empresaris llaners, amb el control de totes les etapes del procés productiu,⁽²⁷⁾ des de la tosa (tallar arran la llana de les ovelles) fins a la comercialització dels draps (teixits de llana filada, per roba), de les baietes i de les estamenyes (teixits de llana pentinada, per faixes i hàbits d'ordes religiosos⁽²⁸⁾).

L'etapa de més esplendor de l'artesania de la llana, fonamentada en la feina a domicili de la població camperola —especialment les pageses filadores— cal situar-la entre 1750 i el 1778, any de l'obertura del comerç directe amb l'Amèrica espanyola, be que impulsà la manufactura cotonera, però va deturar el desenvolupament de l'artesania de la llana.

El lli és una herba anual, de 50 cm a 1 m d'alçada, conreada en terres humides o de regadiu, bé per obtenir-ne una fibra tèxtil, o bé per les llavors (se n'extreu l'oli de llinosa, assecant emprat en la fabricació de pintures i vernissos).

L'elaboració de teixits de lli ve de molt lluny, però una veritable artesania rural dispersa per Catalunya no va aparèixer fins a la segona meitat del segle XVII, i es consolidà al segle XVIII. Les teles de lli (a Calonge <<de fil>>) es recomanen, per llur frescor, per a roba interior i vestits d'estiu (però actualment el lli no té importància econòmica, comparat amb el cotó i les fibres sintètiques).

Les fibres de cànem (*Cannabis sativa*) s'usaren per a la fabricació de cordes, xarxes, espardenyes, teixits ordinaris, etc. Val la pena recordar-

(26) IGLÉSIES, Josep (1991): *El fogatge de 1497*, Fundació Salvador Vives, Barcelona, pàg. 328 i 329 sobre Calonge, amb 94 focs; el seu Batlle era Pere Fonellet.

(27) TORRES, Xavier (1999): veus <<llana>>, <<paraire>>, <<filador>> i <<teixidor>> en el *Diccionari d'història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, pàg. 610-611, 782, 462 i 1041-1042.

(28) MESTRE, Jesús i HURTADO, Víctor (1998): *Atlas d'història de Catalunya*. Edicions 62, 3a edició, Barcelona, pàg. 178: mapa sobre draperia (1764), assenyalant telers d'estamenyes i cordellats a Palafrugell i a Palamós.

ho, ja que avui dia el públic més aviat associa varietats d'aquesta planta amb la preparació de drogues que circulen amb els noms de haixix, marihuana o kif.⁽²⁹⁾

3. ENCARA ARA, PETJADES DE LA PAGESIA DEL SEGLE XVIII

3.1. CAP A LA PRIMERA ZONA D'INTERÈS ETNOLÒGIC DE CATALUNYA

L'etnologia és la ciència que tracta de les ètnies, per tal d'establir les línies generals de l'estructura i l'evolució de les societats. Té per objectiu l'estudi sistemàtic i comparatiu de les cultures dels pobles. El terme és sinònim d'antropologia cultural i social.

El patrimoni etnològic comprèn aquestes tres realitats: immobles, mobles i activitats; i es refereix no sols a les realitats passades, sinó també a les presents, per exemple, els coneixements o les activitats que procedeixen de models o tècniques tradicionals, utilitzades per una determinada comunitat (article 5 de la vigent Llei Catalana de 5 de març de 1993⁽³⁰⁾).

En el reduït col·lectiu autòcton de famílies pageses calongines (una trentena), potser queda un innat pòsit psicològic dels seus avantpassats del segle XVIII. La seva formació escolar i professional és adequada i comparable a la resta de la pagesia de Catalunya, però les seves mentalitats i el mode d'actuar difereixen clarament. Mentre a Catalunya, per regla general, els agricultors produeixen collites per donar-les a les seves cooperatives o vendre-les en els mercats majoristes o a grans empreses agroalimentàries, i cobren subvencions oficials, a Calonge la tradicional pagesia de policultiu produeix per a la venda directa als consumidors, detallant les seves hortalisses i fruites, i el seu vi elaborat a la manera dels segles XVIII-XIX, en les seves pròpies cases de pagès o en els mercats municipals de la comarca.⁽³¹⁾

A despit dels dos segles transcorreguts, sobretot la transformadora segona meitat del segle XX, el llegat arquitectònic de la pagesia del segle XVIII, les masies i cases de pagès a les barriades, encara és perceptible a Calonge. Les masies ja formen part del patrimoni cultural local,⁽³²⁾ bastants han sigut rehabilitades com a cases senyoriales per a segones residències (fotografia 6), i algunes per a restaurants. Però la pagesia encara resideix, treballa i ven els seus productes naturals a les seves <<masies vives>>.

(29) ESCOHOTADO, Antonio, (2003): *Historia elemental de las drogas*, Anagrama, 2a edició.

(30) Col·lecció Legislativa de Catalunya Bayer Hnos. 1993, referència núm. 414.

(31) Sobre altres raons d'aquesta supervivència, vegeu notes 2 i 3.

(32) Pla general d'ordenació urbana del municipi de Calonge, de 1994, article 166.

Fotografia 6: Mas Ribot de Fonts, vist des del camí ral de Calonge a Bell-lloc

Per tot això, el conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya el 7 de març de 2002, va acordar la instrucció d'un expedient per a la declaració de bé cultural d'interès nacional, en la categoria de zona d'interès etnològic, d'un conjunt de masos de Calonge i Vall-llobrega, amb immediata anotació preventiva en els corresponents registres.⁽³³⁾

Amb una visió d'esperança, en la propugnada Zona d'Interès Etnològic de Calonge i Vall-llobrega sobreviuria una secular tècnica vinícola autòctona (el vi de pagès⁽³⁴⁾), en el seu marc arquitectònic popular i antropològic propi, ara per ara econòmicament autosostenible, i, integrant masos cooperants, permetria programar itineraris etnològics, adaptats a públics amants del nostre patrimoni natural i cultural. D'aquí que el 16 de juny de 2004 dins del celler del Mas Ponsjoan de Fonts es constituí la Fundació Privada Remença XXI davant Notaria. En són firmants: l'alcalde president de l'Ajuntament de Calonge,⁽³⁵⁾ 18 ciutadans del món

(33) Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya 18-3-2002, pàg. 4824.

(34) Memòria etnològica de juny de 2000, realitzada per JOAN LLUÍS ALEGRET, CARLES SERRA i JOSEP MAIMÍ, de l'Àrea d'Antropologia Social de la Universitat de Girona, editada amb el títol <<Un vi viu>>, Fundació Remença XXI, Calonge, 2005.

(35) L'alcalde de Calonge Jordi Soler estava autoritzat per acord unànime del Ple 27-5-2004 de l'Ajuntament de Calonge. En un altre Ple 21-9-2000, presidit per l'alcalde Josep Roselló, sol·licità del Departament de Cultura el reconeixement de la Zona d'Interès Etnològic.

de la cultura de les comarques gironines,⁽³⁶⁾ i 22 pagesos de Calonge i Vall-llobrega.⁽³⁷⁾

3.2. ESTATUT JURÍDIC DEL PAGÈS AMB ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

Aquest pioner projecte de gestió de patrimoni etnològic exigí una investigació el 1996 sobre la seva viabilitat jurídica global,⁽³⁸⁾ sense que llavors la temàtica de les activitats complementàries a les agrícoles fos tractada en manuals, iniciativa recent de la Universitat de Granada.⁽³⁹⁾

La potent xarxa agroalimentària catalana, integrada per indústries, exportadors, llotges majoristes, grans superfícies i botigues minoristes, amb les seves respectives normes, pagament d'impostos, i publicitat per a masses, potser indueix a l'error jurídic que ells són l'únic canal permès per a la transformació i la venda al consumidor de productes alimentaris, relegant els camperols a cultivadors de la terra, excepte aquells que a més, es donen d'alta com a industrials i comerciants, amb el consegüent sobrecost. Però això no és així, ja que jurídicament, sense deixar de ser agricultors,⁽⁴⁰⁾ poden transformar i vendre directament al consumidor la seva pròpia collita,⁽⁴¹⁾ per exemple, veremar el seu raïm, transformar-lo en vi de pagès, i després vendre el vi i, les seves hortalisses i fruites.

(36) Entre ells JOAN BADIA-HOMS, <<La Fundació Remença XXI i l'agricultura tradicional de Calonge i Vall-llobrega>>, *Revista del Baix Empordà* número 7, octubre de 2004, pàg. 69-72.

(37) Organitzades des d'un altre prisma pel Centre d'Estudis Calongins COLÒNICO, el 6 i 12 de novembre de 2004 se celebraren a la Sala Fontova les IV Jornades Vitivinícoles.

(38) MOLLA, Joan, dictamen jurídic 8-2-1997 (19 pàgines inèdites).

(39) NAVARRO, José A., "Introducción al Derecho Agrario", Tirant lo Blanch, València, 2005, pàg. 176-201, distingeix entre les activitats agràries principals (cultiu de la terra, cria d'animals, i forestal), de les activitats connexes i/o complementàries (transformació artesanal i comercialització dels seus propis productes agraris, conservació de l'espai natural, agroturisme i caça). És a dir, en proporcions adequades, un pagès sense deixar-ho de ser-ho pot combinar totes les activitats indicades.

(40) La Constitució Espanyola, en el seu article 130, preveu un tractament especial per al sector agrípecuari, per la qual cosa és important no sortir d'aquest sector per a la pagesia de Calonge. Com que es tracta d'una petita minoria en plena Costa Brava, no falten els qui critiquen la seva actitud com a contrària a l'igual compliment dels deures i càrregues, però el diferent estatut jurídic del pagès es basa en l'esmentat precepte constitucional: sòl no urbanitzable, arrendaments rústics, règims especials en seguretat social agrària i impostos, ajudes, etc.

(41) Principalment, vegeu la Llei 19/1995, de 4 de juliol, sobre modernització de les explotacions agràries, definicions de l'article 2° (B.O.E. 5-7-1995).

Fotografia 7: Panolles de blat de moro en el Molí de les Roques, prop de la riera de Romanyà

4. REPTES DE L'ACTUAL PAGESIA CALONGINA

4.1. PAGESIA I EMPRESARIS AGRARIS

Per a molts, el segle XVIII és aigua passada, però és una realitat per al món rural i agrari. Va ser l'inici d'una estructura que ha estat vàlida gairebé fins a 1950 (fotografia 7), entrant a l'actualitat en un període de reestructuració o de transició no només en els aspectes econòmics sinó també en els aspectes socials i polítics.⁽⁴²⁾ En només una dècada la mà d'obra del sector agrari a Catalunya ha patit notables transformacions. Mentre que el 1989 encara un 80,5% provenia de la família pagesa i tan sols un 19,5% era assalariada, el 1999 els pagesos es reduïen al 68,4% i els jornalers ja eren un 31,6%.⁽⁴³⁾ Aquestes estadístiques demostren que el sector agrari no està en decadència, però sí que es visualitza un canvi generalitzat en el control de la terra, que passa a mans d'empresaris agraris. Intentant esbrinar els factors que generen aquest procés, ens trobem amb una sèrie de tòpics que ja han deixat de tenir sentit com són: l'escassetat

(42) FONT, Jaume i TORT, Joan (1995): GEOGRAFIA UNIVERSAL, Volum 10, "Andorra, Balears, Catalunya, País Valencià", editorial 92, Barcelona, pàg. 74-83 sobre el sector agrari català, 120-122 sobre la comarca del Baix Empordà, ambdues visions basades en el cens de població de 1991 i altres estadístiques de l'època.

(43) INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA, Censos agraris de 1989 i 1999, Generalitat de Catalunya, IEC Barcelona.

de la terra en propietat, el treball dur i ingrati sense prestigi social (atenuat gràcies a la mecanització del camp), la poca influència de l'agricultor en la fixació de preus i un fort determinisme entre els ingressos i el clima.

Per tant, tot plegat ens condueix a la conclusió que són els mateixos descendents dels pagesos els qui s'han quedat en la idea de la baixa o nul·la rendibilitat, i no han sabut veure el potencial econòmic que hi ha realment darrere, i faciliten el pas a gent d'altres àmbits, normalment de procedència urbana, a beneficiar-se de les terres i ajudes disponibles amb una contrada que disfruta d'un clima òptim per a bones anyades.⁽⁴⁴⁾

Es fa gairebé impossible arribar a una comprensió coherent de la història interrelacionada amb el present, si no entenem tot això i no sabem trobar les similituds acceptant el pas del temps, i, per tant, la lògica evolutiva en un moment que les diferències entre el món urbà i rural s'esborren o s'obvien, almenys aparentment.⁽⁴⁵⁾

Hi ha innovacions d'aquests nous empresaris en el Baix Empordà que fan compatible la rendibilitat de les seves possessions amb el prestigi de fer bé la seva feina. A Pals es discuteixen els avantatges per a la fauna que pot produir una adequada gestió dels camps de golf des del punt de vista de la conservació.⁽⁴⁶⁾

A Calonge des de l'última dècada del segle XX és polèmica la introducció de la moderna enologia, el prestigi⁽⁴⁷⁾ de la qual hauria de ser compatible amb l'admiració del patrimoni etnològic que enclou el vi de pagès i el seu entorn rural.

En aquest \$4 mesurarem la pagesia, en el \$5 parlarem de la protecció del territori, en el \$6 situarem el Calonge agrari de l'última dècada del segle XX dins el Baix Empordà (fotografia 8), i en el \$ 7 reflexionarem sobre la pervivència del món rural.

(44) GUINJOAN, Modest, *La Vanguardia* 24 de desembre de 2005. És doctor en economia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment treballa com a consultor d'empreses i institucions, i a més és articulista als diaris: *Avui* i *La Vanguardia*, i ha escrit diferents llibres sobre organització i gestió, entre ells *L'empresa familiar i el seu pla de successió* (conjuntament amb Josep Maria Llauredor), Departament d'Indústria i Energia, 1998.

(45) ALDOMA, Ignasi (2005): "El desenvolupament rural", revista *La Terra* d'Unió de Pagesos de Catalunya. Aquest geògraf doctorat en geografia i ordenació del territori, autor entre d'altres de: *Amb el permís de Barcelona. L'altra societat urbana*, ens demostra la dualitat en què es mou el món rural; mentre la tecnologia la facilita la vida, els seus fonaments socials i culturals es desfan.

(46) BARRIOCANAL, Carles; PARERA, Baltasar; i MATA Elda (2005): *Recuperació de zones humides als camps de golf: el cas del golf les Serres de Pals*, Estudis del Baix Empordà núm. 24, pàgines 225-238.

(47) Ens referim a la projecció internacional del *Celler Mas Gil S.L. - Clos d'Agon*, les dades del qual figuren en el tríptic CALONGE, UN MAR DE VINYES, difós per l'Àrea de Comerç de l'Ajuntament de Calonge, i en diverses webs.

Fotografia 8: Boscos i diferents conreus a la vall de Calonge

4.2 EXPLOTACIONS AGRÀRIES, FORÇA DE TREBALL I MECANITZACIÓ

Si ens centrem en els cens de població⁽⁴⁸⁾ de 1991 i de 2001 ens adonarem que l'agricultura en el Baix Empordà té un pes significatiu respecte a d'altres comarques de Catalunya, malgrat trobar-se al centre de la Costa Brava.⁽⁴⁹⁾ Per fer-nos-en una idea, només hem de mirar el percentatge del darrer cens: en l'àmbit nacional aquest sector dóna feina a un 2,5% i dins la comarca a un 4,9%. Per tant, hi ha a l'actualitat 2.218 persones que estan vinculades al camp en un lloc on hi ha una forta pressió turística.

Pel que fa Calonge, també trobem diverses dades interessants a ressaltar; per una banda, veiem com l'última dècada del segle XX la mà d'obra del sector agrari s'ha mantingut sense disminuir gens, perquè el 1991 hi comptabilitzàvem 83 persones, un 4,41% de la població total, i el 2001, en canvi, eren 89, significant un 3,9% dels calongins. Per altra banda, seguint una mica la mateixa direcció, s'entra en contradicció amb el que passa a la resta de Catalunya (supra \$4.1.), quasi totes les explotacions estan sota la responsabilitat d'autònoms, és a dir, pagesos, i d'aquesta

(48) PUYOL, Rafael (1990): "*Geografia Humana*", Ediciones Pirámide, S.A. Madrid. Pàg. 183-234.

(49) INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA, Cens de població 1999 i 2001. Generalitat de Catalunya, IEC, Barcelona.

Municipis amb més de 800 ha en explotació agrària,	Explotacions sense cap assalariat fix	Explotacions amb assalariats fixos	Nombre d'assalariats fixos
Torroella de Montgrí	103	37	85
Forallac	68	22	57
Calonge	78	7	13
Cruïlles, Monells i Sant Sadurn de l'Heura	54	27	61
Pals	65	5	16
La Tallada d'Empordà	45	14	42
Corçà	40	9	25
Palafrugell	39	6	14
Santa Cristina d'Aro	25	13	28
Foixà	28	5	7
Belleaire d'Empordà	22	7	16
Vilopriu	17	7	14
BAIX EMPORDÀ	1.068	287	680

Fig. 2. Explotacions agràries i assalariats fixos, 1999. Municipis ordenats per nombre total d'explotacions. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

manera es manté l'estructura familiar i la part assalariada és molt baixa, concretament es comptabilitzen 13 assalariats que, sumats als 76 pagesos en actiu, donen els 89 esmentats anteriorment; la resta no comptabilitzada són agricultors de cap de setmana o a temps parcial. (Fig. 2)

En definitiva, aquestes dades ens confirmen la idea que el camp longi es continua movent dins uns paràmetres purament familiars on els jubilats⁽⁵⁰⁾ i les dones desenvolupen un paper important en les diferents tasques i en la venda, al mateix mas o en mercats comarcals, dels seus propis productes. A més, la seva piràmide social no està en fallida, ja

(50) Vegeu nota 2.

Fotografia 9: Mas Domènech al mig del bosc. La superfície mitjana d'exploració agrària a Calonge era d'unes 7 hectàrees

que en els últims anys ens hem topat amb gent jove que es dona d'alta o comença algun estudi relacionat amb aquest món, ja sigui a nivell professional o universitari, i no ho fan perquè sigui l'única sortida econòmica, sinó perquè hi creuen, els agrada i ho volen defensar.⁽⁵¹⁾

4.3 RÈGIMEN DE TINENÇA DE LES EXPLOTACIONS AGRÀRIES

Pel que fa a dades més concretes, ens hem centrat en si els titulars són persones físiques o jurídiques,⁽⁵²⁾ i si tenen els terrenys en propietat o en arrendament només durant uns determinats anys. (Fig. 3 i 4). A l'arrendament pròpiament dit el cultivador entrega al propietari un tant fix anual per la finca, en tregui més o menys, o de vegades res, de rendiment. A la parceria, en canvi, el cultivador entrega al propietari de la terra un tant per cent dels fruits obtinguts cada any i no un tant fix.

Hem escollit una mostra de dotze municipis ordenats segons la seva superfície agrària (terres conreades, pastures i boscos), cosa que ens ha permès esbrinar el nombre d'exploracions de cada localitat, i sobretot en les últimes quatre columnes, les que tenen com a titulars persones físiques, ja que malgrat que hi ha algun empresari, la majoria són pagesos, ja que les inversions capitalistes solen tenir un altre règim, el de persones jurídiques, com la majoria d'empresaris d'altres sectors econòmics.

La columna que tabula la superfície mitjana d'exploració per persona física situa Calonge, amb 9,29 hectàrees (fotografia 9), i Torroella de

(51) ROSSELLÓ, Joan, un dels més joves del grup, alabava la importància històrica del vi de pagès de Calonge en una carta al Punt Diari publicada el 17 de desembre de 2004, i es desprèn que li agrada la seva feina, per tant hi ha futur.

(52) Hi ha molts tipus de *Persones Jurídiques*. El més emprat és la Societat de Responsabilitat Limitada (S.L.).

MUNICIPIS DE + DE 800 ha EN EXPLOTACIÓ AGRÀRIA	TOTAL		PERSONES FÍSQUES			
	Sup. ha	Exp.	Sup. ha	Exp.	Sup. mitjana ha	%
Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura	6.974	81	4.474	63	71,02	64,2
Torroella de Montgrí	6.569	140	1.094	112	9,77	16,7
Santa Cristina d'Aro	4.043	38	1.512	26	58,15	37,4
Forallac	3.124	90	1.260	69	18,26	40,3
Pals	1.951	70	995	65	15,31	51,0
La Tallada d'Empordà	1.100	59	567	47	12,06	51,5
Corçà	1.043	49	827	42	19,69	79,3
Vilopriu	993	24	752	20	37,60	75,7
Foixà	987	33	771	29	26,59	78,1
Belleaire d'Empordà	901	29	498	24	20,75	55,3
Calonge	900	85	743	80	9,29	82,6
Palafrugell	875	45	705	40	17,62	80,1
BAIX EMPORDÀ	40.673	1.355	21.905	1.126	19,45	53,9

Fig. 3. Superfícies i explotacions agràries de cada municipi en total (dos columnes esquerra); superfícies i explotacions de les persones físiques (dos columnes centrals), amb superfícies mitjanes de les seves explotacions i percentatge de superfícies de les persones físiques sobre les totals. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

Montgrí, amb 9,77, com les més baixes de la comarca, però també són les que tenen més connotacions històriques, ja que concorden bastant amb les prop de 7 hectàrees dels masos de la zona al segle XVIII, que han estat usuals fins aproximadament el 1950, època en que s'introdueix la mecanització al camp i es trenca aquesta ideal superfície de l'agricultura tradicional.

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE

Municipis amb més de 800 ha en explotació agrària per intensitat del règim de propietat o d'arrendament	Intensitat del règim de propietat %	ha en règim de propietat	ha en règim d'arrendament	ha Parcel·lia	Intensitat dels arrendaments %
Santa Cristina d'Aro	96,7	3.911	131	0	3,3
Calonge	87,0	783	114	2	13,0
Cruïlles, Monells i Sant Sadurni de l'Heura	85,9	5.990	984	0	14,1
Forallac	80,8	2.523	601	0	19,2
Pals	58,3	1.137	814	0	41,7
Torroella de Montgrí	56,0	3.678	784	44	44,0
La Tallada d'Empordà	54,8	603	409	25	45,2
Foixà	54,3	536	451	0	45,7
Corçà	53,9	562	439	41	46,1
Palafrugell	42,1	368	465	41	57,9
Belcaire d'Empordà	40,0	360	341	190	60,0
Vilopriu	39,2	389	600	0	60,8
BAIX EMPORDÀ	65,8	26.749	11.100	569	34,2

Fig. 4. Règim de tenença el 1999. En la cinquena columna s'han assimilat als arrendaments tant la parcel·lia com altres figures jurídiques. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

Arribem a la sisena columna, la que parla del tant per cent de superfície agrària en mans de persones físiques (quasi tot pagesos) a cada municipi, en què en primer lloc destacaríem Calonge, encara amb un 82,6% del territori, mentre aproximadament la meitat del Baix Empordà el 1999 ja estava en mans d'empresaris agrícoles. Reculant a la quarta columna,

se'ns confirma una dada sociològica important: els pagesos predominen a Torroella de Montgrí amb 112 i a Calonge amb 80. A més, compten amb el suport d'unes determinades institucions que els defensen: la subseu comarcal d'Unió de Pagesos a Torroella de Montgrí i la Fundació Privada Remença XXI a Calonge.

Per tant, la conclusió a nivell local és que realment perviu el caràcter avui singular d'aquesta classe social, la pagesa, que es mou dins uns paràmetres tradicionals, deslligats d'aquests nous empresaris agraris.

Pel que fa al règim de tinença d'aquestes explotacions, ens adonem que els municipis capdavanters en explotacions amb propietat són: Santa Cristina d'Aro, amb un 96,7%, i Calonge, amb un 87%, però mentre en el primer hi predominen empresaris relacionats amb els boscos, i per tant ja es troba dins d'aquesta nova estructura capitalista, el segon reflecteix la pervivència de l'estructura pagesa, que va superant el pas de la història guanyant combats.

Per contra, el municipi amb menys propietat privada (39,2%) i més arrendament (60,8%) és Vilopriu, i amb una situació intermèdia hi localitzem Torroella de Montgrí, amb un 56% de les explotacions amb propietat davant d'un 44% de lloguer; una altra mostra que la pagesia conviu amb els empresaris agrícoles.

Un altre element imprescindible en el món agrari és la maquinària, de la qual es pot obtenir molta informació i bastant variada. A nosaltres, especialment ens interessava esbrinar si la pagesia calongina invertia en maquinària, i per saber si això era molt o poc, ho hem comparat amb els altres 11 municipis del Baix Empordà amb més de 50 tractors i/o 50 motocultors (fig. núm. 5).

Calonge és el tercer parc de maquinària agrària del Baix Empordà, on a cada explotació hi descobrim una mitjana superior a dues màquines autopropulsades, fet que demostra la forta inversió de la pagesia en aquest terreny, sobretot en qüestió maquinària de petites dimensions, que els permet estalviar-se personal assalariat i poder realitzar aquelles labors més tradicionals del camp, que antigament feien els animals (fotografia 10).

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE

Municipis amb més de 50 tractors i/o més de 50 motocultors	Nombre de motocultors	Nombre de tractors	Màquines recol·lectores	Total màquines autopropulsades
Calonge	126	53	1	180
Forallac	85	92	5	185
Torroella de Montgri	83	166	5	260
Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura	67	88	5	170
Pals	65	85	7	157
Palafrugell	60	48	7	116
Castell-Platja d'Aro	53	18	—	71
Corçà	41	58	4	113
La Pera	38	51	4	93
La Tallada d'Empordà	37	91	—	129
Foixà	23	61	5	89
Gualta	18	54	3	86
Baix Empordà	1.165	1.559	74	2.844

Fig. 5. Municipis amb més maquinària autopropulsada ordenats per nombre de motocultors. Elaboració pròpia amb dades Idescat

Fotografia 10: Calonge té un parc de motocultors i petits tractors per seguir treballant un mosaic de conreus tradicionals

5. CAP A LA PROTECCIÓ DE LES TERRES D'ALT VALOR AGRÍCOLA

5.1 L'AVANTPROJECTE 2005 DE PLA TERRITORIAL DE L'EMPORDÀ

"...El contingut del Pla respon a l'objectiu d'aportar les referències espacials necessàries per a un desenvolupament sostenible del territori en termes ambientals, socials i econòmics... (§ 1.5)"⁽⁵³⁾.

Aquesta voluntat existeix, però és perillós contemplar-la perquè se li dona en aquests tres àmbits un joc que no es correspon amb la realitat d'aquestes dues comarques, Alt Empordà i Baix Empordà, bastant heterogènies, i principalment en fluxos i necessitats interiors. Amb l'aparent homogeneïtzació d'aquestes dues divisions naturals a l'hora de planificar el futur, es perd de vista el vessant humà empordanès i es passa a treballar dins una altra perspectiva més global i que ens condueix cap al sentit contrari del que molts lluitem,⁽⁵⁴⁾ i provoca una excessiva dependència externa. És a dir, la proliferació de la xarxa viària i de segones residències no es preveu que es normalitzi sinó que es mantingui en un ritme de creixement semblant al d'ara. Així mateix, ens mantenim dins la mateixa línia crítica pel que fa alguns polígons industrials i sobretot les àrees comercials, perquè considerem que van contra les economies locals i no tenen res en comú amb la cultura mediterrània, que sempre s'ha caracteritzat per tenir els comerços situats en els centres urbans i ha apostat per la vida al carrer i a les places, fugint de qualsevol segregació i de la irracionalitat.

Per altra banda, tampoc creiem que aquest avantprojecte de Pla Territorial de l'Empordà ens faciliti els instruments imprescindibles per protegir els petits pobles de l'interior de possibles pressions urbanístiques que podrien fer malbé la seva estètica, com en el cas concret de Pedrinyà.

Respecte als espais no urbanitzables de protecció territorial, és a dir, aquells que tenen un cert valor paisatgístic, i malauradament es localit-

(53) Fins ara, l'àmbit de la planificació urbanística sol ser el de cada municipi aïlladament a través del seu pla general, mentre que ara es pretén una àmplia coordinació mitjançant el pla territorial.

(54) LOAISA DALMAU, Esther; com a vocal de Cultura de l'Ateneu Popular de Calonge participà en el Congrés del Món Rural en el grup de treball "*Protecció, usos del sòl i mobilitat fundiària*" que va tenir lloc a Joanetes el dia 25 de gener de 2006, i a través de la seva ponència va intentar fer una radiografia per esbrinar l'estat en què es troba el món rural a Sant Antoni, Calonge i Vall-llobrega i quina gestió s'hauria de fer perquè aquest espai no quedés al marge, com un espai frontera ni tampoc com un jardí municipal.

Fotografia 11: La masia dels Vinyers poc abans de ser enderrocada, amb el pretext d'urbanitzar-se el seu sector de Calonge

zen a prop d'una zona d'assentaments importants, posseeixen una doble contrarietat. Per una banda, compten amb una normativa que els protegeix, i per l'altra, en canvi, estan sotmesos a fortes pressions que acaben curiosament contribuint a la seva degradació. Quan l'atracció que senten les persones cap un determinat lloc s'arrela dins la massa social, automàticament es produeix la modernització de la xarxa viària o la creació de noves xarxes amb les seves evidents conseqüències, fragmentació i reducció dels espais agrícoles, demolició de construccions rurals (fotografia 11), la desaparició de camins històrics, i un llarg etcètera que finalitza amb la pèrdua de conjunts paisatgístics de gran valor. Aquesta predicció es pot convertir massa vegades en realitat si es desenvolupen tots els eixos bàsics i secundaris previstos, que contribuirien al fet que determinades poblacions creixin més enllà de les seves perspectives, abandonant el seu tarannà rural i transformant-se en una mena de satèl·lits dels nuclis de rang superior com Figueres o Palafrugell. A escala local, ens preocupa

(55) FONT, Àngel (2003): *L'associacionisme cultural, esportiu i assistencial*, volum 14 de: *Història Contemporània de Catalunya*, editada per Personatges de Catalunya, S.L., Barcelona, pàgina 259, parla dels perjudicis que podria generar l'ampliació d'una ja massa extensa pedrera, al terme de Cruïlles, situada dins del PEIN les Gavarres, a prop de la Ganga i d'una urbanització de Calonge.

entre tots aquests projectes l'eix la Bisbal-Calonge per l'impacte al paratge pintoresc de la Ganga.⁽⁵⁵⁾

Amb tot, veiem la necessitat d'aprovar un pla territorial de l'Empordà com més aviat millor com un instrument que reguli de manera racional i equilibrada l'ordenació de les dues comarques (Alt Empordà i Baix Empordà) potenciant la cohesió i evitant la fragmentació dels diferents usos del sòl que hi ha a la nostra contrada, sense negligir-ne cap ni deslligar-los els uns dels altres.⁽⁵⁶⁾

5.2 DETERMINACIONS PER ALS ESPAIS RURALS DE CALONGE

Un difícil objectiu de la planificació és la defensa del patrimoni natural i cultural, amb l'agreujant afegit que es tracta d'un municipi dividit en dues poblacions amb característiques completament diferents: en el litoral ens trobem el nucli turístic de Sant Antoni i a l'interior, ja a segona línia, Calonge. Per tant, lloc de grans contrastos i de forta pressió que majoritàriament han acabat repercutint contra l'estructura rural, pròpiament dita, provocant una notable regressió d'aquesta no només en l'aspecte territorial sinó també en l'aspecte econòmic i social, i fins i tot polític.

El turisme i els canvis de costums socials en la manera de viure i de moure's pel territori es podrien considerar les causes d'aquest caos que fan necessari que hi hagi uns mecanismes de protecció efectius, cosa gens fàcil. Estudiar els usos del sòl de la localitat, establir les relacions i les incompatibilitats entre cada un, captar trets i maneres de fer que van més enllà dels propis límits administratius, i dictar unes correctes pautes de comportament per al futur, ens podran estalviar molts maldecaps. Si bé els plans territorials ens poden ajudar a establir una planificació racional defugint qualsevol tipus d'especulació, també existeix el perill d'acabar homogeneïtzant totes les zones.

Així, a Sant Antoni ja no es troba cap característica rural, com a molt, alguna reminiscència. Calonge, en canvi, encara conserva alguna zona com la Vall del Tinar. L'avantprojecte de Pla Territorial de l'Empordà té previst que tant un lloc com l'altre, creixin moderadament, i segueixen la mateixa línia de sempre d'extensió sense preveure res en els punts dèbils,⁽⁵⁷⁾ que majoritàriament són transcendents. A més, s'ha inclòs com

(56) Per mantenir la ciutadania informada, i sobretot per fomentar la implicació d'entitats, centre d'estudis, sectors econòmics i altres professions relacionades amb el planejament i l'ordenació del territori, reunions a Palafrugell (7-10-2004), Sant Feliu de Guíxols (3-11-2004) i Palamós (4-5-2005).

(57) Punts dèbils són totes aquelles parts històriques, és a dir, a Sant Antoni les cases típiques del segle XVIII i XIX i el Collet, i a Calonge hi trobem, a canvi, el nucli medieval, la part agrícola i, per descomptat, l'Eixample.

a trama urbana actual els espais encara rústics que corresponen a categories de sòl per desenvolupar, augmentant d'aquesta manera les zones per construir-hi si reculés el sòl no urbanitzable en revisar-se el Pla general d'ordenació urbana de Calonge de 1994.

No obstant això, la part agrícola del Pla-Tinar-Sant Nazari la Generalitat de Catalunya proposa protegir-la amb el grau màxim de *sòls d'alts valors agrícoles*, un continu des de 500 metres de la platja fins al PEIN Les Gavarres..

5.3 LA DIRECTRIU D'UN CREIXEMENT MODERAT

No l'afavoreix gaire el fort desequilibri que existeix en la relació habitatge-treball, que queda una mica disfressat per la febre constructiva i es produeix de manera molt diferent a Calonge i a Sant Antoni (fig. núm. 6). A Calonge, el nucli històric es troba descuidat (fotografia 12) i

NOMBRE D'HABITANTS (5 d'agost de 2005)				
SECCIONS	HOMES	DONES	TOTAL	%
Calonge (Nucli)	1.393	1.337	2.730	27,30
Sant Antoni (Nucli)	871	828	1.699	17,00
Sant Antoni (Rodalía)	800	827	1.627	16,37
Calonge (Rodalía)	1.813	1.683	3.496	35,07
Total	4.877	4.675	9.552	

Calonge: 6.226 habitants

Sant Antoni: 3.326 habitants

Fig. 6. Taula demogràfica. Font: Elaboració pròpia a partir del padró d'habitants

necessita una urgent implicació de les diverses administracions per rehabilitar la seva part medieval, cosa que l'Avantprojecte de pla territorial no preveu, i ajudar a establir-se un comerç que a la llarga col·labori amb la vertebració del territori. En canvi, a Sant Antoni, les discrepàncies provenen d'un fort creixement de les segones residències respecte a les primeres i la pèrdua irreparable del tradicional teixit comercial que és substituït per un altre, caracteritzat per tenir un nombre exagerat de bars i restaurants si es mira els habitants de l'hivern, que esdevenen escassos a l'estiu amb l'arribada de turistes. A més, des de fa molt poc, a l'entorn

Fotografia 12: La façana que s'observa baixant el esglaons de l'església de Sant Martí de Calonge

d'aquests negocis n'apareixen uns altres que potencien la progressiva transformació d'aquest nucli cap una àrea residencial típica dels espais subjacents a les grans ciutats com Barcelona o Girona.⁽⁵⁸⁾

D'altra banda, cal tenir en compte factors demogràfics oblidats com la pèrdua de població autòctona, sobretot de joves amb edat òptima per treballar a causa de l'exagerada proporció especialització de l'economia local en un tipus de construcció que contracta operaris amb poca especialització, i la forta estacionalitat de la resta d'ocupacions, a part de l'elevat preu dels pisos. Així mateix, observem que Calonge és un municipi amb un nombre gran d'immigrants procedents de països extracomunitaris, cosa que queda reflectida en l'estructura de la nostra població, en què hi ha més homes que dones. Per tant, ho <<té una mica magre>> a l'hora d'aconseguir un equilibri residència-treball si aspira que entrin empreses que requereixen mà d'obra més especialitzada, i complicat per a una reconversió cap a un turisme de més qualitat.

Finalment, resta tractar el Puigventós, una barriada típicament agrícola, pròxima a la zona PEIN Les Gavarres, i que es considera la miranda de la singular Vall del Tinar,⁽⁵⁹⁾ circumstància que l'avantprojecte de Pla territorial no preveu, ja que, si bé per una banda reconeix a la Vall del Tinar el seu alt valor agrícola i de connectivitat ecològica, en canvi considera que la zona urbana encara no està consolidada del tot, i deixa en l'aire la possibilitat de regulació del seu perímetre en el Puigventós. Així doncs, el que demanem és que no es malmeti ni el seu tarannà agrari ni la seva actual fesomia amb noves construccions.

6. PRODUCCIONS AGRÀRIES 1999

6.1 ELS CALONGE AGRARIS DE 1965 I DE 1999

Pere Caner al voltant de 1965 recopilà dades del sector agropecuari i forestal, que després divulgà tant en la veu <<Calonge>> de l'Enciclopèdia Catalana, com en <<La Vall de Calonge>>, editada com a obra pòstuma en 1983. El prestigi de l'autor explica que aquestes dades encara segueixin copiant-se, però, transcorreguts 34 anys, s'elaborà el Cens Agrari de 1999, i és imprescindible donar a conèixer les seves principals dades.

Els cultius més coneguts són la vinya i els fruiters de secà, i tots dos Calonge conserva el liderat comarcal. Per regla general, l'agricultura de

(58) Vegeu nota 10.

(59) *Debat Costa Brava Congrès: un futur sostenible*, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya Demarcació de Girona, 2005. Pàg. 40.

Calonge es basa en la utilització harmònica tant dels coneixements tradicionals com dels avenços tècnics respectuosos amb el medi ambient.⁽⁶⁰⁾ No sol utilitzar pesticides agressius per defensar les seves collites de malalties i paràsits.⁽⁶¹⁾

Entre el Calonge agrari de 1965 i el de 1999 hi ha diferències, sobretot el nombre d'explotacions o el nombre de treballadors, que ha passat de 150 a 89, però per la resta segueix el mateix sentit estructural. La unitat familiar es continua dedicant al policultiu, amb una superfície mitjana de 9,29 ha, a causa de la mecanització superior a la d'abans, ja que la majoria tenia menys de 5 ha.

6.2 A CALONGE PREDOMINA UN POLICULTIU SENSE BESTIAR

Encara que Calonge conserva explotacions agràries mixtes d'agricultura amb ramaderia, que en conjunt comprenen 235 ha; no obstant això, la majoria no tenen bestiar i posseeixen 665 ha. Els ingredients del tradicional policultiu calongí es quantifiquen en la figura núm. 7 i es resumeixen a continuació.

En el conjunt del Baix Empordà les superfícies dedicades a cereals per a gra es mantingueren estables durant les dues últimes dècades del segle XX. Els principals graners de la comarca el 1999 foren Pals (929 ha), Cruïlles-Monells-Sant Sadurní de l'Heura (897 ha) i Forallac (731 ha). A gran distància, Calonge només sembrà amb cereals 145 ha, però paradoxalment foren el seu principal cultiu, entre blat (13 ha), ordi (99 ha), civada (30 ha) (fig. 7).

Josep Pla elogià la tenacitat i el gust del calongí per cultivar petits hortets.⁽⁶²⁾ Encara es conserva afició als horts familiars, i per a la pagesia amb policultiu, les hortalisses fresques són una altra producció natural per oferir en la seva venda directa al consumidor. En 1999 Calonge amb les seves 19 hectàrees, en bona part situades al Pla, ocupava un destacat tercer lloc dins el Baix Empordà, precedit per Torroella de Montgrí (26 ha) i Castell-Platja d'Aro (24 ha), i seguit per Albons (16 ha) i Santa Cristina d'Aro (15 ha). Des de l'òptica d'una economia agrícola, el pes específic de les hortes a Calonge és molt superior a la seva superfície cultivada, perquè es tracta de cultius intensius de regadiu, ben dotats de motocultors (Calonge és líder comarcal; fig. núm. 5) amb un rendiment per hectàrea comparativament molt més elevat que en la resta de cultius.

(60) URBANO, Pedro (1999): *Tratado de Fitotecnia General*, 2a edició, grup Mundi-Prensa, Madrid, Barcelona i Mèxic.

(61) BOVEY, R. (1984): *La defensa de les plantes cultivades*, 2a edició, Omega, Barcelona.

(62) PLA, Josep (1974): *El meu país*, 2a edició, Destino, Barcelona, pàgina 709.

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE

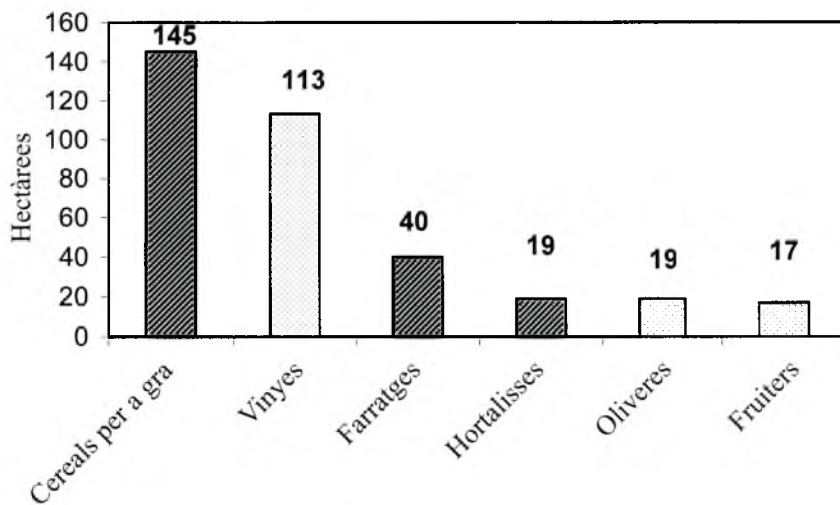

Fig. 7. Policultiu Calongí

Municipis amb més de 10 ha d'olivera	ha	Nombre d'explotacions	Sup. Mitjana de conreu d'olivera
Torroella de Montgri	68	68	1,00
Forallac	31	34	0,91
Calonge	19	32	0,59
Cruïlles, Monells i Sant Sadurn de l'Heura	17	18	0,94
Belleaire d'Empordà	13	17	0,76
Ullà	13	15	0,87
Ullastret	12	18	0,67
Palafrugell	11	13	0,85
Baix Empordà	258	337	0,77

Fig. 8. Les oliveres en el Baix Empordà. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

L'olivera és el conreu que ha experimentat un descens més gran; el 1999 només en quedaven a Calonge 19 ha a causa de les dures gelades de 1956. No obstant això, manté el tercer lloc dels municipis de la comarca (fig. 8) pel que fa a superfície total, però últim si ens fixem en la mitjana de conreu d'olivera per explotació, ja que solen conservar les dels mar-

ges dels camps. Amb goig, observem darrerament algunes plantacions noves d'oliveres.

Finalment, entrem a analitzar els aspectes més interessants del policultiu dels pagesos de Calonge, capdavanter comarcal amb vinya i fruiters de secà. Recordem que hi ha actualment 350 ha llaurades; d'aquestes, 113 són vinyes (32,29%), d'aquí la marca <<Calonge un mar de vinyes>> registrada per l'Ajuntament. Per darrere hi trobem en segon lloc Palamós, amb 31 ha (14,16%) i en tercera posició percentual Vall-llobrega (fotografia 13), amb 5 ha (7,14%). Hem reflectit les dades en les figures núm. 9, núm. 10 i núm. 11.

Els fruiters de clima temperat (fig. 12), abunden als regadius del Baix Empordà, concretament es comptabilitzen 281 hectàrees de renombrats fruiters a Torroella de Montgrí, i predominen a la part de la desembocadura del Ter (fotografia 14), juntament amb els termes de Gualta (243 ha) i Ullà (118 ha).

Les diferències, en canvi, estan marcades per la tipologia d'aquest cultiu. Mentre a pertot arreu hi ha fruiters de regadiu, a Calonge destaquen les 13 ha de secà, majoritàriament a la Conca del Tinar, davant de només 5 ha de regadiu, quasi totes concentrades al Pla. També s'observa certes dissemblances en la forma de vendre. El pagès calongí cull la fruita

Fotografia 13: Ceps més vells de la contrada, anteriors a la plaga de la fil·loxera (1882), del Mas Ginesta de Vall-llobrega

VISIONS DE LA PAGESIA DE CALONGE

EL CULTIU DE LA VINYA AL BAIX EMPORDÀ			
Municipis amb més de 5 ha de vinya	Total terres conreades ha	Intensitat del cultiu de la vinya %	ha actual de vinya
Calonge	350	32,29	113
Palamós	219	14,16	31
Torroella de Montgrí	1.673	0,66	11
Palafrugell	700	1,29	9
Pals	1.449	0,62	9
Forallac	1.124	0,62	7
La Bisbal d'Empordà	383	1,57	6
Castell-Platja d'Aro	86	6,98	6
Vall-llobrega	70	7,14	5
Baix Empordà	20.304	1,15	233

Fig. 9. Superfície de vinya en el Baix Empordà i la seva intensitat. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

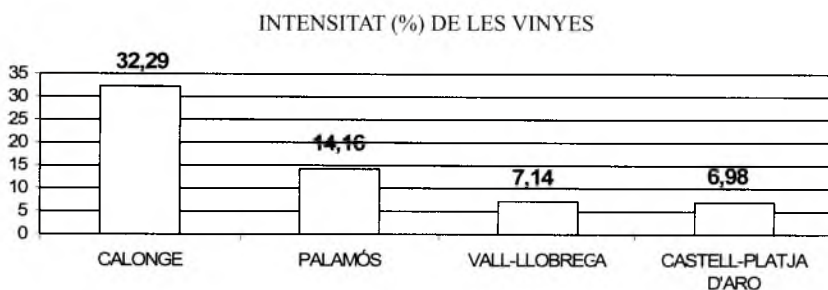

Fig. 10. Quatre municipis del Baix Empordà tenen més d'un 5% de terres plantades de vinyes. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

madura i la ven en menys de 24 hores (fig. 13). La mentalitat empresarial es mou per uns altres paràmetres: l'agafa verdsosa i la deixa saonar dins les caixes. A tot això i a altres dades contrastades, afegim que es tracta d'un conreu que si ha experimentat regressió a Calonge no ha sigut per cap crisi sinó per altres pressions (recordem la urbanització del Vinyers).

HECTÀREES VINYA, 1999

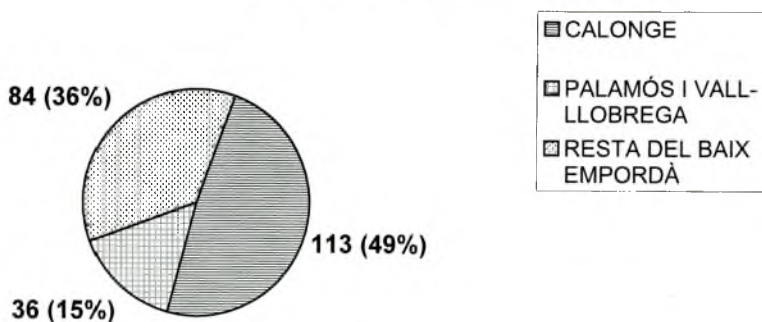

Fig. 11. La vinya al Baix Empordà es concentra a l'anomenada Gavarrà Marítima. Elaboració pròpia

Municipis amb més de 10 ha de fruiters de clima temperat	ha	ha de secà	% de fruiters en secà	ha de regadiu
Torroella de Montgri	281	5	20	276
Gualta	243	—	—	243
Ullà	118	—	—	118
La Tallada d'Empordà	109	—	—	109
Fontanilles	98	—	—	98
Belcaire de l'Empordà	41	—	—	41
Verges	30	—	—	30
Albons	28	—	—	28
Calonge	17	12	48	5
Pals	16	2	8	14
Serra Daró	14	—	—	14
Baix Empordà	1.025	25	100	1000

Fig. 12. Els fruiters en el Baix Empordà. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

Fotografia 14: Camp de fruiters de regadiu, amb filera d'arbres alts per protegir-lo de les ventades

HECTÀREES DE FRUITERS DE CLIMA TEMPERAT

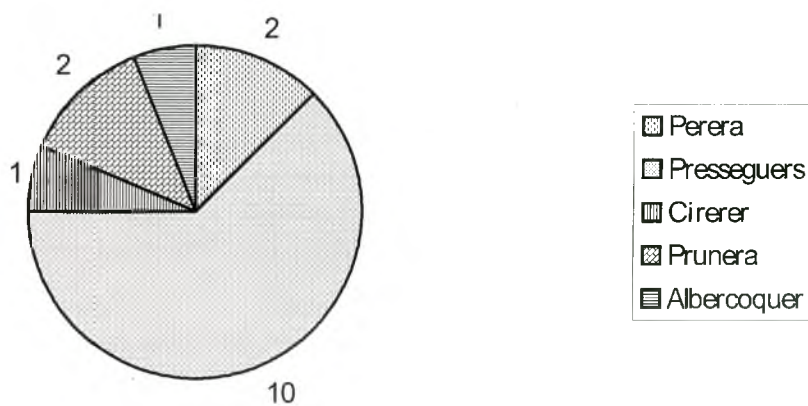

Fig. 13. Contingut dels cistells de les pageses de Calonge. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

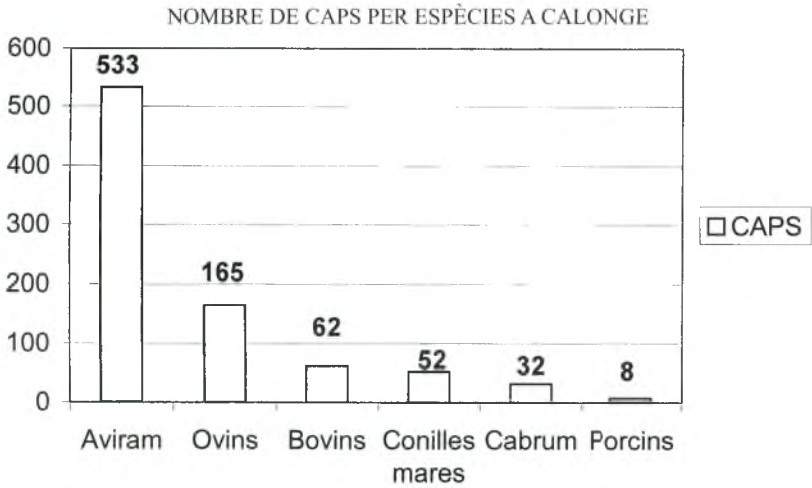

Fig. 14. La reduïda ramaderia de Calonge. Elaboració pròpia amb dades d'Idescat

Fotografia 15: Vaques lleteres del Mas Rotllant de Calonge

6.3 RAMADERIA SENSE PORCS

Lligat amb el bestiar (fig. núm. 14), trobem un altre tipus de conreu que moltes vegades és oblidat, però que a Calonge existeix, el de farratges, concretament un total de 40 hectàrees: 10 ha de farratge verd anual i 30 ha d'alfals o userda, que estan molt lligades a les 20 explotacions calongines que també tenen ramaderia, i, per tant, no són cultius per comercialitzar sinó per alimentar el propi bestiar. Aquesta estructura tradi-

cional es caracteritza per tenir una mica de tot, sobretot animals de poca dimensió. L'explotació ramadera més important és el Mas Rotllant, especialitzada en vaques lleteres (fotografia 15). A més, moltes explotacions es localitzen a prop de les rieres, sense oblidar la Vall dels Molins, on segurament també es troben les úniques 4 hectàrees de pastures naturals.

Com a anècdota, val la pena assenyalar que a Calonge no hi ha cap granja porcina per fer compatible el fort sector turístic i els pagesos.⁽⁶³⁾

6.4 BOSCOS SENSE APARENT RENDIBILITAT

Pel que fa a la massa forestal (fig. núm. 15), Calonge té 415 ha amb un rendiment dinerari pràcticament nul, però de gran importància ecològica i turística. No obstant això, trobem 267 ha de frondoses (alzines), 93 ha de resinoses (pins) i 55 ha de boscos mixtos (alzines-pins). Per tant, el bosc no està en regressió sinó en transformació. Aquesta evolució de les espècies té el seu punt de partida en la plaga de la fil·loxera (1882), quan els pagesos arrenquen les vinyes i planten pins, un arbre que creix molt ràpid, però el seu sotabosc és més pobre, i actualment tot plegat es troba enmig d'un debat social important, el dels incendis.

La distribució actual d'aquestes espècies arbòries és la que dona el paisatge que a nosaltres ens és familiar: les pinedes de litoral, d'antigues vinyes que no s'han tornat a replantar, les suredes a les parts altes de les Gavarres i els boscos mixtos als límits d'aquest massís i a prop de les urbanitzacions.

7. MÓN URBÀ I MÓN RURAL

¿Aquesta distinció té sentit avui dia? La divisió del comportament humà en urbà o rural és bastant polèmica en geografia, però té la seva lògica, tot i que simplifica molt els mecanismes que mouen la nostra societat. Aquí -encara diria més- hi ha professionals o científics socials que neguen el fenomen rural, i fins i tot ja es comença a parlar de la inexistència de la ciutat; ara només es distingeixen els espais en funció de si estan urbanitzats o no.⁽⁶⁴⁾ Aquesta despersonalització dels paisatges existeix si s'observen les coses des de la distància mirant solament la forma, és a

(63) S'autoritzaran granges, excepte les porcines, segons l'article 159.1 del Pla general de Calonge del 1994.

(64) NEL·LO, Oriol (2005) Ponència presentada a Olot, com a geògraf i secretari per a la Planificació Territorial, sota el títol: "*La Ciutat, paisatge invisible*" dintre el III Seminari Internacional sobre Paisatge: "Paisatges incògnits, territoris ocults: les geografies de la invisibilitat" i al qual Esther Loaisa va assistir.

Municipis amb més de 150 ha d'espècies arbòries forestals	Bosc ha	Fronoses ha	Resinoses ha	Mixtes ha
Cruïlles, Monells i Sant Sadurn de l'Heura	4.975	1.091	1.408	2.476
Santa Cristina d'Aro	2.837	1.204	577	1.056
Forallac	1.813	826	754	234
Torroella de Montgrí	1.782	553	986	243
Calonge	415	267	93	55
Vilopriu	221	91	107	23
Colomers	198	2	177	19
Pals	196	1	100	95
Foixà	165	36	129	–
La Tallada d'Empordà	165	15	149	–
Torrent	164	12	64	88
Palamós	159	58	50	51
Garrigoles	158	2	156	–
Palafrugell	155	39	39	77
Baix Empordà	14.501	4.422	5.430	4.649

Fig. 15. Municipis amb més de 150 hectàrees d'espècies arbòries forestals. Elaboració pròpia a partir de dades d'Idescat

dir, els edificis, la natura, les carreteres, etc., i fins i tot captant-los mitjançant la informació (premsa, televisió) i determinats serveis (cinema, Internet). Malgrat tot, la cosa canvia, sobretot quan aterrem i centrem la mirada des de la pròpia societat detectant el contingut de la forma. Però no ens enganyem, aquest efecte òptic anant bé s'hauria de qualificar d'instrument, perquè no és el mateix veure una fotografia aèria que caminar pel lloc. També hi ha o hauria d'haver-hi implicades l'experiència i les arrels de l'individu que analitza. Recordeu que les fotografies no són neutres, sempre porten la firma d'un autor, en aquest cas el fotògraf.

Fotografia 16: Horta de Mas Ponsjoan de Calonge, amb el pou de la llegenda de les goixes

Precisament, caminant i trepitjant el territori, hom es pot adonar que entre tots aquests espais edificats va apareixent de manera constant una successió de matisos dissemblants. Però és cert que si no s'hi posa una especial cura no es descobreixen, perquè es tracta d'elements subjectius, elements que ens estan marcats per l'acció humana, i per tant, no només es fa necessari conèixer el lloc per on es passa sinó també la gent que s'hi troba. Així mateix, s'hauria de saber ajuntar la ciència antiga amb la moderna per ressaltar el *savoir faire* de la vida. Senzillament, el que volem dir amb això és que un nota si està en àmbit urbà o rural per una qüestió de ritme (fotografia 16). No es viu amb la mateixa intensitat a les ciutats que als pobles. Aquest especial èmfasi en el paisatge humà no és cap novetat d'última hora, perquè l'any 1966 va aparèixer la tesi doctoral d'Yvette Barbaza *El paisatge humà de la Costa Brava*, en què es fa una acurada radiografia de les diferents tipologies humanes que hi havia aleshores i que continuen en part en el nostre entorn.

ANNEX: RESUM CRONOLÒGIC

- Segle I: Forns d'àmfores per a vi a la vil·la romana del Collet.
- Segles IX/X: Època carolíngia: hi ha vinyes a "Colonica".
- 1268: Jaume I concedeix mercat setmanal a Calonge.
- 1279: Pere el Gran funda i concedeix el mercat setmanal a Palamós.
- 1348: Pesta negra. "Masos rònecs" per a pageses supervivents.
- 1466: Dos cellers al Castell de Calonge. El baró, i algú de l'església, perceberen els delmes de les collites i ramats.
- 1486: Ferran el Catòlic dicta la Sentència Arbitral a Guadalupe: els pagesos poden vendre vi i altres coses a la menuda.
- 1543: L'armada turca destrueix Palamós. Es tanca el seu mercat.
- 1734: El cadastre de Patiño censa a Calonge 70 cases de pagès i moltes vinyes. Felip V restableix el mercat a Palamós.
- 1791: Després d'un plet, Concòrdia entre el duc de Sessa, el Comú i la Universitat de Calonge. Queden sense pagar delmes: suro, aglans, raïms de ceps, olives, oli, galda i llana.
- 1846: Abolició de delmes. Implantació de la Contribució.
- 1859: 374 ha de vinya segons l'Amillament de Calonge.
- 1884: Per afrontar la invasió de la fil·loxera, Pere Oliver aconseguí llavors de vinyes nord-americanes resistents a l'insecte.
- 1897: 150 ha de vinyer reconstruït amb peus americans i empelts del país, després d'arrasar la fil·loxera les antigues vinyes.
- 1910 (aprox.): Introducció d'híbrids productors directes. Al litoral planten pinçdes, no vinyes. 133 masies a Calonge
- 1956: Fortes gelades maten la majoria de les oliveres de Calonge.
- 1965 (aprox.): liderat comarcal amb 254 ha de vinyes. El turisme i la construcció dominen l'economia de Calonge.
- 1970: Es prohibeix plantar híbrids productors directes. El Pla general preveu urbanitzar quasi totes les terres agrícoles.
- 1975: El Cadastre Vinícola censa a Calonge un 71,7% d'híbrids productors directes, davant el 5,7% de mitjana provincial.
- 1986: Després de protestes de la Unió de Pagesos, el nou Pla general protegeix com a sòl agrícola sectors abans urbanitzables.
- 1987: I Jornades Vitivinícoles organitzades per Colònic.
- 1996: Queden unes 30 cases de pagès amb 140 ha de vinyes, el 63% de les quals ja estan replantades amb peus americans i empelts del país, i que representen quasi la meitat del Baix Empordà.
- 2002: El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya incoa expedient per declarar Zona d'Interès Etnològic un conjunt de masies de Calonge i de Vall-llobrega.
- 2004: Es constitueix la Fundació Privada Remença XXI; es celebren les IV Jornades Vitivinícoles organitzades per Colònic.